

BOGUSŁAW CZECHOWICZ
Slezská Univerzita v Opavě
Filozoficko-přírodovědecká fakulta
Ústav historických věd
ORCID: [0000-0002-6454-8388](https://orcid.org/0000-0002-6454-8388)

**DOBA LUKSEMBURSKA (1310–1437) I JEJ HABSBURSKI
EPILOG (1438–1457) W KORONIE CZESKIEJ ZE ŚLĄSKIEJ
PERSPEKTYWY. KILKA UOGÓLNIENIŃ Z OKAZJI 666.
ROCZNICY CESARSKIEJ KORONACJI KAROLA IV
W RZYMIE**

**THE LUXEMBOURG PERIOD (1310–1437) AND ITS HABSBUERG EPILOGUE
(1438–1457) IN THE BOHEMIAN CROWN FROM THE SILESIAN
PERSPECTIVE. FEW GENERALIZATION ON THE 666TH ANNIVERSARY
OF THE IMPERIAL CORONATION OF CHARLES IV IN ROME**

ABSTRACT: This review paper is an attempt of a general outline of the Czech history (for the whole Crown of Bohemia) from the perspective of Wrocław, not of Prague, which is justified by the particular role of the Silesian city, which at that time rose to the role of the second to Prague capital of the state. The article is also an attempt to counter the axiology present in Czech historiography, which accentuates the Hussite period. Such “revolutionary” vision of the history of the state led to a peculiar anomaly – the royal power of Sigismund diminished almost entirely, like if the state of Bohemia ceased to be a monarchy. The present paper is also an attempt to bring back into the awareness of historians the Habsburg period in the Czech history (1438–1457), which was longer than the 13 years of the rule of king George of Poděbrady (1458–1471), yet it disappears in the general view of the past. The result is the myth of Habsburg assumption of the throne of Bohemia in 1526, while it should be described as the return of the Austrian dynasty to this throne.

KEYWORDS: Crown of the Kingdom of Bohemia, Silesia, Polish-Czech relations, John of Luxembourg, Charles IV, Wenceslaus IV, Sigismund of Luxembourg, Albrecht of Habsburg, Ladislaus the Posthumous

O tym, że wizja dziejów czeskiej monarchii, od 1348 r. Korony Królestwa Czech, jest pisana najczęściej z czeskiej czy nawet praskiej perspektywy, nie trzeba chyba nikogo przekonywać. Nie jest to jednak jedyna możliwa narracja, zwłaszcza jeśli uwzględnić państwowotwórczą rolę Śląska, a szczególnie najpotężniejszego podmiotu na jego obszarze – Wrocławia. Z praskiego punktu widzenia był to najczęściej satelita metropolii nad Wełtawą. Ale ów satelita dość często miał swoje zdanie w kwestii tego, jak powinno funkcjonować czeskie władztwo. Dało to o sobie znać chyba najdobitniej w latach 1469–1490, kiedy Korona Czeska miała dwóch panujących jednocześnie – z praskiej strony Jerzego i Władysława II, a z drugiej, wrocławskiej właśnie – Macieja Korwina. Dla niego, jako króla czeskiego, oparciem była przede wszystkim śląska metropolia, wedle ówczesnych wyobrażeń (Peter Eschenloer) druga stolica Korony Czeskiej. By zrozumieć ten fenomen czeskich dziejów, trzeba jednak cofnąć się do epoki luksemburskiej, bo to ona stworzyła prawno-polityczne i ideologiczne podstawy osobliwej sytuacji zaistniałej w drugiej połowie XV w., na tyle osobliwej, że wciąż *gros* czeskich badaczy nie uznawała Macieja za czeskiego króla, a rola Wrocławia (i Śląska jako całości) bywała nader często „wyciszana”, tak by nie zakłócać obrazu jednoznacznego – że jedynym centrum była zawsze i tylko Praga. Sięgając wstecz, najwięcej uwagi poświęcić trzeba Karolowi IV i temu, jak w sferze polityczno-prawej „zagospodarował” on piastowskie dziedzictwo Wrocławia. Stało się ono z czasem kluczowym składnikiem konstytuującym egzystencję Korony Czeskiej, dlatego przegląd anonosowanych zagadnień zacząć trzeba jeszcze wcześniej, w czasach, gdy Karola IV nie było na świecie¹.

W 1306 r. zmarł, a właściwie został zasztyletowany w Ołomuńcu, ostatni przedstawiciel królewskiej linii Przemyślidów – siedemnastoletni król Czech i Polski Wacław III. W przeciwieństwie do ojca, Wacława II, nie zdążył koronować się na władcę Polski, niemniej sześć lat (1300–1306) czesko-polskiej unii personalnej pozostawiło trwałe ślad w postaci przekonania, że dziedzic Przemyślidów – kimkolwiek by był – ma prawa do obu tronów. A kandydatów (pomijam piastowskich aspirantów do tronu w Krakowie, mianowicie: Henryka III głogowskiego

¹ W niniejszym, syntetycznym artykule nie zamierzam epatować znajomością źródeł i literatury, te znajdzie Czytelnik w moich starszych książkach zagadnienia tego dotyczących (*vide* dalsze przypisy i bibliografia) oraz w pracach innych autorów tam uwzględnionych. Tu odsyłać będę jedynie ramowo do prac najnowszych i najważniejszych, a tylko czasem także do źródeł.

i Władysława Łokietka) było kilku. Pierwszym był Henryk karynecki, książę Karyntii i Krainy oraz hrabia Tyrolu. Jego roszczenia wynikały z faktu, że był mężem córki Waclawa II i siostry Waclawa III – Anny. Po krótkim władczym epizodzie w Pradze w 1306 r. musiał jednak ustąpić przed Rudolfem III Habsburgiem, zwanym Kasza, który dla wsparcia swoich praw do obu tronów poślubił Elżbietę Ryksę, wdowę po królu Waclawie II, zarazem córkę króla Polski Przemysła II. Rudolf był synem króla rzymskiego Albrechta I Habsburga, który miał istotny wpływ na losy państwa czeskiego, albowiem było ono lennem Rzeszy, czyli Świętego Cesarstwa Rzymskiego; teraz tzw. obumarłym lennem, którym suweren, czyli imperator, miał prawo zadysponować. Król Albrecht zmarł jednak w 1308 r., ale to już nie miało znaczenia – rok wcześniej zmarł jego syn Rudolf III. Do gry powrócił więc Henryk Karynecki, który objął rządy w Pradze na trzy lata (1307–1310). Jego polityka nie przypadła jednak Czechom do gustu i wybuchł przeciw niemu bunt. Tymczasem następcą Albrechta na tronie rzymskim był od 1308 r. nikomu dotąd specjalnie nieznany hrabia z odległego Luksemburga, Henryk VII. Jego największą zasługą pozostaje to, że po 62 latach przywrócił godność cesarską (po śmierci w 1250 r. cesarza Fryderyka II byli królami rzymscy, ale żaden z nich do czasów Luksemburga nie zdołał koronować się na cesarza). Godnością imperatora Henryk cieszył się tylko rok (†1313), ale starczyło mu czasu i energii, by osadzić na tronie czeskim swego syna Jana, jako że Królestwo Czeskie – przypomnijmy raz jeszcze – było lennem Cesarstwa. Nie obyło się bez problemów z czeską szlachtą, ale koniec końców udało się Janowi objąć trwale rządy w Pradze, a to także dzięki małżeństwu młodego Luksemburga (miał 15 lat) z inną córką króla Waclawa II – Elżbietą.

Wychowany w kulturze francuskiej, głównie w Paryżu, Jan, zwany w ówczesnych źródłach Czeskim, a na starość Ślepym (bo istotnie oślepl), przez czeskich historyków bliższych nam czasów określany był także jako król-cudzoziemiec i król-dyplomata, choć najbardziej charakterystyczną cechą jego panowania było zamiłowanie do ideałów kultury rycerskiej. Był to zatem przede wszystkim król-rycerz, walczący na polach bitew Francji (gdzie w 1346 r. znalazł śmierć), Włoch, Polski, Litwy i Prus. Nie tylko przywiązanie do rodowych dóbr na pograniczu wpływów Cesarstwa Rzymskiego i Korony Francuskiej, ale i godność wikariusza Rzeszy zmuszały go do częstego przebywania poza państwem czeskim. Nie zaniedbał go jednak – rozrost terytorialny dziedzictwa Przemyślidów za Jana był imponujący. Na zachodzie ściślej związał z królestwem okręg chebski i Vogtland, na północy – Ziemię Budziszynską i Zgorzelecką (dopiero od XV w. zwane Górnymi Łużycami). Jan

czuł się też, jak wspomniano, dziedzicem tronu polskiego i traktował to najzupełniej poważnie. Nie była to przy tym uzurpacja; z racji hołdów lennych złożonych przez kilku książąt śląskich królom czeskim jeszcze w XIII w. władca czeski był dla nich suwerenem. Sytuacja skomplikowała się, gdy doszło w 1300 r. do wspomnianej unii personalnej. Jan i czeska elita polityczna uważały, że ta czesko-polska unia trwa. Innego zdania był Władysław Łokietek i jego zaplecze polityczne. Lata walk przyniosły jednak „po drodze” liczne hołdy książąt polskich na Śląsku i Mazowszu Janowi jako królowi Czech i Polski. To były istotne akty polityczne, których negocjować w Krakowie nie można było. Sytuację zaogniła koronacja Łokietka w 1320 r., której w Pradze i na Śląsku nie traktowano całkiem serio. Ścisłej mówiąc, uważano Łokietka za króla krakowskiego, a nie polskiego, bo zwyczajowo koronacja na władcę Polski powinna się odbyć w Wielkopolsce, w arcybiskupiej katedrze w Gnieźnie. Ta krakowska nie miała należytej rangi.

Kolejny akord tych zmagania to zmiana na tronie polskim – w 1333 r. zmarłego Władysława zastąpił jego syn Kazimierz III, zwany potem Wielkim. Dzięki mediacji spokrewnionego z Piastami władcy Węgier z nowej dynastii Andegawenów, Karola Roberta, doszło w 1335 r. do zawarcia układu, na mocy którego Jan Czeski (Luksemburski) zrzekł się swoich pretensji do korony polskiej, a „król krakowski” swoich praw do księstw polskich, które wcześniej uznały Jana (płockie Mazowsze i większa część Śląska).

W tym czasie na scenę polityczną po powrocie z Paryża, gdzie się edukował, wkraczał najstarszy syn Jana i Elżbiety – Wacław, który na bierzmowaniu przyjął imię Karol i przeszedł do historii jako Karol IV. Tak jak polski Kazimierz, a w przeciwieństwie do swego ojca, dawał pierwszeństwo dyplomacji nad orężem. Niemniej, u schyłku życia Jana wybuchła kolejna wojna czesko-polska. Jan zdążył jeszcze doprowadzić w 1346 r. do elekcji Karola na króla, ściślej – antykróla rzymskiego, albowiem cesarz Ludwik Wittelsbach został przez papieża zdeponowany i zmarł dopiero jesienią 1347 r. Nie dożył tego oślepy władca czeski, który wyzionął ducha na polu słynnej angielsko-francuskiej bitwy pod Crécy w 1346 r. Tymczasem toczona bez większych sukcesów którejkolwiek ze stron wojna o Śląsk przeszła w fazę uśpienia².

Karol IV, od 1346 r. król rzymski i od roku 1347 władca czeski w jednej osobie, zatem swój własny suweren (albo swój własny lennik...), dysponował

² Lenka Bobková, *Jan Lucemburský. Otec slavného syna*, Praha 2018.

wszakże innymi narzędziami politycznymi niż jego ojciec. Toteż dnia 7 IV 1348 r., jako władca rzymski, powołał do życia Koronę Królestwa Czech złożoną z Królestwa Czeskiego, Margrabstwa Morawskiego oraz Śląska i części Mazowsza, Ziemi Zgorzeleckiej i Budziszyskiej, a także wspomnianych terytoriów na zachód od Czech. *Corona Regni Bohemiae*, w skrócie Korona Czeska lub też Korona Świętego Wacława, to państwo (podobnie jak Korona Świętego Stefana czy nieco później na ich wzór Korona Królestwa Polskiego), które sytuowało się w sferze ideowej ponad królem i jego poddanymi; państwo, którego permanentnym władcą był święty patron niejako użyczający swojej korony realnie władającemu w jego imieniu królowi. Państwo to było teraz ponad królem, a nie jego majątkiem, domeną, którą mógł dysponować w ramach systemu lennego, jak to było we wcześniejszym średniowieczu. Taka struktura była Karolowi, wyrosłemu – przypomnijmy – w kręgu kultury francuskiej, także politycznej, potrzebna po to, by móc inkorporować do swego władztwa ziemie innego królestwa – polskiego. Nie można zatem mówić, że ziemie polskie, śląskie zostały wcielone do Królestwa Czeskiego (jak to często formułowano w polskim piśmiennictwie). Królestwo to było tylko jednym z segmentów Korony Czeskiej, segmentem najważniejszym, jej rdzeniem, ale czym innymi były Morawy, Śląsk oraz inne terytoria, a przyłączył ich Karol IV za swego życia jeszcze kilka: Górny Palatynat, zwany Nowymi Czechami, Łużyce (od XV w. określane mianem Dolnych Łużyc) oraz Brandenburgię. Częścią Korony Czeskiej był też Luksemburg, ongiś znacznie rozleglejszy niż dzisiejsze miniaturowe księstwo. Po poślubieniu w 1353 r. Anny świdnickiej, mógł Karol IV w 1355 r., już jako cesarz rzymski, powtórzyć akt inkorporacji ziem polskich (Śląska głównie) do Korony Czeskiej, także wraz z Księstwem Świdnickim i Jaworskim, którego władca, Bolko II, wcześniej odmawiał uznania czeskiej „nadwładzy” i trwał przy Krakowie. Korzystne dla politycznego klimatu na Śląsku było z pewnością to, że cesarz w 1356 r. uregulował relacje z Kazimierzem polskim, rezygnując ze swoich praw zwierzchnich do płockiej części Mazowsza. Sprawy czesko-polskie na długie lata zostały ustabilizowane³.

³ *Codex juris Bohemici*, t. 2, pars 1: *Documenta juris publici saec. XIV^{mi} (1306–1378)*, ed. Hermenegild Jireček, Pragae–Lipsiae 1896, s. 283–308 (nry 264–276); *Archivum Coronae Regni Bohemiae*, t. 2: *Inde ab. a. MCCCXLVI usque ad a. MCCCLV*, ed. Venceslaus Hrubý, Pragae 1928, nry 50–61 (s. 41–67); *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*, pars 5: *1346–1355*, fasc. 1: *(1346–1348)*, ed. Jiří Spěváček, Praha 1958, nry 327–340 (s. 167–171); Zdeněk Fiala, *Předhusitské Čechy. Český stát pod vládou Lucemburků 1310–1419*, Praha 1978, s. 106–108; Jiří Spěváček, *Karel IV. Život a dílo (1316–1378)*, Praha 1979, s. 268–270; Lenka Bobková, *Velké dějiny země Koruny české*, sv. 4a: *1310–1404*, Praha–Litomyšl 2003, *passim*; Peter Moraw,

Karol IV to władca o niezwykłych kompetencjach. Znał kilka języków (oprócz czeskiego łacinę, włoski, francuski i niemiecki), sam pisał (np. autobiografię) po łacinie, a dla podniesienia kwalifikacji swoich czeskich poddanych założył w 1348 r. uniwersytet w Pradze. Bardzo się zasłużył dla rozwoju czeskiej kultury i to w niemal wszystkich jej aspektach, choć jego kancelaria miała też ogromny wpływ na rozkwit języka niemieckiego. Budował, czyniąc z Pragi – programowo, z pełną premedytacją – stolicę Cesarstwa Rzymskiego, ideową syntezę Rzymu, Konstantynopola, Paryża i Akwizgranu, choć zarazem działał na rzecz powrotu papieża z Awinionu do Rzymu. Za jego rządów Praga stała się największym miastem Europy na północ od Alp, ale wiele zawdzięczała mu i inne ośrodki, w tym zwłaszcza Wrocław. Miasto to było fundamentem jego śląskich rządów, toteż Karol IV na wiele sposobów demonstrował prawowitość następstwa Luksemburgów po Piastach. A pamiętać trzeba, że żyli wciąż inni przedstawiciele tej dynastii, którzy mieli prawa do Wrocławia. Do 1352 r. był to brat ostatniego księcia wrocławskiego Henryka VI – Bolesław III, a potem jego dwaj synowie, Wacław I legnicki (†1364) i długowieczny Ludwik brzeski (†1398). Byli jednak lennikami władcy czeskiego w randze cesarza i to lennikami lojalnymi, choć świadomymi swoich praw, które także demonstrowali⁴.

Karol IV długo nie mógł doczekać się męskiego potomka. Dała mu go dopiero po ośmiu latach małżeństwa trzecia żona, wspomniana Anna Świdnicka. Urodzony w 1361 r. Wacław IV był oczkiem w głowie Karola, zwłaszcza że Anna niebawem zmarła. Nim się cesarski syn narodził, niemłody już monarcha czynił zabiegi, by uznano prawa do tronu czeskiego jego młodszego brata, margrabiego Moraw Jana Henryka, oraz jego dzieci. Kluczowe decyzje w tej sprawie zapadły

Die Länder der Krone Böhmen. König Johann (1310–1346) und Kaiser Karl IV. (1346/47–1378), [w:] *Die „Blüte“ der Staaten des östlichen Europa im 14. Jahrhundert*, Hrsg. Marc Löwender, Wiesbaden 2004 (Deutsches Historisches Institut Warschau. Quellen und Studien, 14), s. 143–168; Ivan Hlaváček, *Politische Integration der Böhmisches Krone unter den Luxemburgern*, [w:] *Fragen der politischen Integration im Mittelalterlichen Europa*, Hrsg. Werner Maleczek, Ostfildern 2005 (Vorträge und Forschungen, 63), s. 325–374; Bogusław Czechowicz, *Dvě centra v Koruně. Čechy a Slezsko na cestách integrace a rozkolu v kontextu ideologie, politiky a umění (1348–1458)*, České Budějovice 2011, s. 12–76; *idem*, *Böhmische Erbfolge und Breslau in dem Jahren 1348–1361. Kunst und Geschichte auf Wegen und Holzwegen der Historiographie*, Červený Kostelec 2013, s. 97–184.

⁴ Alicja Karłowska-Kamzowa, *Fundacje artystyczne księcia Ludwika I brzeskiego. Studia nad rozwojem świadomości historycznej na Śląsku XIV–XVIII w.*, Wrocław 1970, *passim*; Bogusław Czechowicz, *Książęcy mecenat artystyczny na Śląsku u schyłku średniowiecza*, Warszawa 2005, *passim*; *idem*, *Dvě centra*, s. 24–44, 62–73.

we Wrocławiu zimą 1358/1359 r., co dobitnie pokazuje rangę tego ośrodka w Koronie Czeskiej jako nośnika praw dziedzicznych (piastowska tradycja), podczas gdy w Królestwie Czeskim szlachta miała prawo – w sytuacji, gdy to nie syn następuje po ojcu – dokonać elekcji⁵. Sprawę wyjaśniły wspomniane narodziny Wacława IV, a potem – z czwartego małżeństwa Karola IV z Elżbietą z pomorskich Gryfitów – dwóch kolejnych synów, Zygmunta i Jana. Karol IV, umierając w 1378 r., mógł być więc spokojny o swoje dziedzictwo, zwłaszcza że jeszcze za życia zapewnił wybór na tron rzymski Wacława IV, a układami z Andegawenami, którzy rządili wtedy na Węgrzech i w Polsce, zagwarantował tron dla młodszego z synów, Zygmunta (ale tylko jeden, węgierski, bo tronu polskiego nie udało mu się po 1382 r. uzyskać). Jedyne, co mogło starego cesarza napawać niepokojem, to zaczęta właśnie w tymże 1378 r. schizma zachodnia – wybór dwóch papieży, awiniońskiego i rzymskiego. Jego ostatnia podróż do Francji nie przyniosła rozwiązania tego problemu, który fatalnie zaciążył na życiu jego dwóch starszych synów, przy czym Zygmuntovi przyszło po wielu dekadach schizmę ukończyć. Przywrócił też, jak ongiś jego pradziadek, godność cesarską, tym razem po 55 latach, albowiem głównie z racji owej schizmy jego starszy brat nie zdołał koronować się w Rzymie na imperatora (zresztą w 1400 r. Wacław IV został jako władca rzymski zdetronizowany przez elektorów).

Pierwsze lata rządów młodego Wacława IV mogły napełniać optymizmem, ale z czasem sytuacja pogarszała się i to w wielu dziedzinach funkcjonowania państwa. Uważa się, że ojciec raczej go rozpieszczał, zamiast przygotować do roli króla. Z czasem też opuszczali Wacława IV doświadczeni doradcy albo umierając, albo oddalając się od dworu rozczarowani postawą monarchy, coraz częściej i chętniej oddającego się uciechom kielicha. Z dwóch małżeństw Wacław IV nie doczekał się synów. Zachowywał się przy tym coraz bardziej nieobliczalnie, co doprowadziło do jego internowań, pierwszego w 1395 i drugiego w 1402 r. Władztwem czeskim targał też spór synów margrabiego Moraw Jana Henryka Luksemburskiego, właściwie wojna domowa między Joztem (Jodokiem) a Prokopem. Gdy okrzepła na Węgrzech władza Zygmunta, w której objęciu Wacław IV bardzo mu pomógł, i gdy nie naciskali na Bałkanach Turcy, także i ten Luksemburg angażował się w sprawę czeskie. Wydarzenia przełomu XIV i XV w. postawiły jednak obu starszych synów Karola IV (Jan zgorzelecki zmarł młodo, chyba otruty, w 1396 r.)

⁵ Czechowicz, *Böhmische Erbfolge*, s. 97–220.

przeciwko sobie; Wacław bał się młodszego, dynamicznego i po prostu zdolniejszego brata, który z kolei z przerażeniem patrzył, jak trwoniony jest dorobek ich ojca, zwłaszcza że w 1400 r., jak już wspomniano, sfrustrowani elektorzy Rzeszy pozbawili Luksemburga godności króla rzymskiego i wybrali Ruprechta Wittelsbacha. Władza centralna w Pradze także ulegała rozprężeniu, ale Korona Czeska się nie rozpadała. Konstrukcja polityczna Karola IV, aczkolwiek nie wolna od rys, była silna. Jedną z tych rys było to, że władztwo to nie miało innego organu władzy jednoczącego wszystkie kraje koronne niż król. A król coraz bardziej zawodził, co otwierało pole do brania odpowiedzialności za państwo – przede wszystkim za porządek – przez stany: wyższą i niższą szlachtę (magnatów i rycerzy) oraz miasta, głównie królewskie. Rodziła się czeska monarchia stanowa i stabilizowały się jej struktury: sejmy (odrębne dla poszczególnych krajów, choć czasem zwoływano sejmy ogólnokoronne) i landfrydy, czyli pokoje krajowe – związki, których celem było utrzymanie porządku publicznego. Było też jednak wiele różnic w funkcjonowaniu poszczególnych krajów koronnych⁶.

Do tego doszedł ferment religijno-narodowy. Schizma zachodnia, dwóch zwalczających się od lat papieży, oznaczały z jednej strony drastyczną kompromitację Kościoła i jego organów, z drugiej – szukanie dróg wyjścia z kryzysu. Powszechnie stawało się wzywaniem do powrotu do apostoelskich korzeni (*Ecclesia primitiva*), ale nie dla wszystkich oznaczało ono to samo. Dla papieża rzymskiego, nieposiadającego całego potężnego aparatu fiskalnego, którym dysponował jego awinioński odpowiednik, dawało to asumpt do eksplorowania tradycji Rzymu jako miasta świętych Piotra i Pawła, zaś do odbudowy całego aparatu i splendoru potrzebne były pieniądze. Sposobem na ich szybkie i łatwe uzyskanie była sprzedaż odpustów na niespotykaną dotąd skalę. Co światlejsi nie mieli wątpliwości, że oto zbawienie dostępne jest za pieniądze, a kościoły stały się kupieckimi kramami. Była to woda na młyn tych, którzy nawoływali do innego aspektu powrotu do pierwotnego chrześcijaństwa – do ubóstwa księży, którzy miast na dobrach materialnych, mieliby się skupiać na duszpasterstwie. Jednym z wołających o to był praski kaznodzieja Jan Hus. Głos płynący ze stolicy cesarstwa – autorytet Pragi

⁶ Jiří Spěváček, *Václav IV. 1361–1419. K předpokladům husitské revoluce*, Praha 1986; Lenka Bobková, Milena Bartlová, *Velké dějiny země Koruny české*, sv. 4b: 1310–1404, Praha–Litomyšl 2003, s. 275–406; Petr Čornej, *Velké dějiny země Koruny České*, sv. 5: 1402–1437, Praha–Litomyšl 2000, s. 29–210. O landfrydach Zdeněk Beran, *Landfrydění hnutí v zemích České koruny. Snahy o zajištění veřejného pořádku a bezpečnosti ve středověké společnosti*, České Budějovice 2014, s. 43–110.

Karola IV wciąż był wielki – nie został jednak wysłuchany ani w Awinionie, ani w Rzymie, ani na żadnym z soborów powszechnych, zwoływanych teraz intensywnie, jak nigdy dotąd, a to celem zakończenia kompromitującego podziału na dwa zwalczające się papieństwa.

Gdy zmarł w 1410 r. król rzymski Ruprecht, w dwóch jednoczesnych elekcjach wybrano na jego następców dwóch Luksemburgów, Zygmunta i Jozsta morawskiego. Śmierć tego drugiego w 1411 r. otworzyła królowi węgierskiemu i rzymskiemu drogę do zakończenia schizmy, zwłaszcza że z czasem pojawił się trzeci papież. Sobór w Konstancji sprawę rzeczywiście zamknął, co pozostało największym życiowym dokonaniem wielkiego władcy – ostatniego Luksemburga, ale pojawiły się dwie komplikacje. Jedną z nich to koncyliaryzm – przekonanie o tym, że najwyższą władzą w Kościele jest sobór, a nie papież (skoro to sobór złożył z urzędu aż trzech papieży naraz). Drugą to problem czeski. Jan Hus przybył na sobór, by przed tym gremium, w obecności króla rzymskiego, bronić swoich poglądów na temat reformy Kościoła. Poglądów na tyle radykalnych, że sobór postawił odważnego księdza przed sądem inkwizycyjnym, oskarżając go o herezję. Tu już kończyły się możliwości wykonywania władzy świeckiej przez Zygmunta. Księża sądzili księdza, ale nad Wełtawą postrzegano to inaczej – osądzono i skazano „dobrego Czecha”. Jan Hus odmawiał odwołania swoich poglądów i szedł w zaparte, domagając się, by papież stanął przed sądem Bożym. Protest czeskiej szlachty, by zachować księdza z Pragi przy życiu, nic nie dał, zwłaszcza że wiele wskazuje na to, że Hus po prostu chciał zostać męczennikiem. I został⁷.

Czesi uznali, że wszystko to wina Zygmunta, nie bardzo rozumiejąc, gdzie kończą się kompetencje króla, nawet rzymskiego. Nad górną Łabą i Wełtawą Luksemburg stał się *persona non grata*, co jednak nie miało na razie większego znaczenia, bowiem formalnie wciąż rządził starszy brat Waclaw IV, choć Zigmunt wykonywał władzę namiestnikowską i angażował się w sprawy czeskokoronne. Czeskie stany miały mu za złe, że oddał w 1415 r. w zastaw Hohenzollernom Marchię Brandenburską, a ponieważ zastaw ten nigdy nie został wypłacony, ta na trwałe oderwana została od Korony Czeskiej. Zigmunt cały czas miał przy tym problemy na Węgrzech, gdzie zmagał się jak nie z opozycją magnacką (raz też był tam internowany), to z naporem Turków albo z biskupami, których jednak

⁷ František Šmahel, *Husitská revoluce*, t. 1: *Doba vymknutá z kloubů*, Praha 1993, *passim*; t. 2: *Kořeny české reformace*, Praha 1993, *passim*; František Kavka, *Poslední Lucemburk na českém trůně. Králem uprostřed revoluce*, Praha 1998 (Edice Kolumbus, 137), *passim*.

spacyfikował. Był wszakże władcą, który – w przeciwieństwie do swego leniwego i po prostu rozpijaczzonego brata Waclawa IV – bardzo poważnie traktował swoje obowiązki władcy rzymskiego, podróżując w różnych sprawach dosłownie po całej Europie, nie wyłączając Anglii. Dodajmy, że Karol IV zadbał o znakomitą edukację swoich synów – Zygmunt znał sześć lub siedem języków (łacinę, węgierski, niemiecki, francuski, czeski, włoski, czasem podaje się polski, ale w tym czasie to wciąż prawie to samo, co czeski). Nie sprawdził się jako wódz – z przegranej sromotnie bitwy z Turkami pod Nikopolis w 1396 r. ledwie uszedł z życiem. Mimo to zapisał się w pamięci Europejczyków jako niezłomny obrońca chrześcijaństwa przed islamem. To jego współczesna propaganda prezentowała jako króla-słońce⁸, do czego – nie wiem, czy świadomie – nawiązał potem francuski Ludwik XIV.

Jakby mało Luksemburg miał kłopotów, nasilał się problem czeski. Heretyckie (z punktu widzenia rzymskiej ortodoksji) poglądy Jana Husa znajdowały naśladowców, coraz bardziej przy tym radykalnych. Drobna szlachta, zachęcona upadkiem władzy centralnej i pozycji Kościoła, coraz śmieiej przejmowała w królestwie jego majątki. Rosły też napięcia w miastach. W lipcu 1418 r. doszło do rewolty we Wrocławiu, gdzie plebs przejął na dwa lata władzę, wyrzucając z okien ratusza zniechęconych rajców⁹. Rok później podobnie było w Pradze – to już była rewolucja. Na wieść o tym Waclaw IV dostał ataku i zmarł. Jedynym dziedzicem tronu był jego brat Zygmunt. Tego jednak *gros* Czechów nie chciało widzieć na tronie św. Waclawa. Sprytny Luksemburg zwołał więc zjazd (sejm?) w Brnie, gdzie delegaci czeskiej i morawskiej szlachty uznali go za następcę tronu. Decydującą rozgrywkę zaplanował już jednak gdzie indziej – we Wrocławiu. Zwołał na późną zimę 1420 r. sejm Rzeszy. Osądził wrocławskich buntowników sprzed dwóch lat, stracił też kilku czeskich kupców oskarżonych o herezję oraz ogłosił

⁸ Por. południowoniemiecki kodeks z 1437 r. w zbiorach Österreichische Nationalbibliothek w Wiedniu, sygn. Cod. 3062; o nim László Veszprémy, Zsombor Jékely, *Kriegstechnisches Kompendium*, [w:] Sigismundus rex et imperator. *Kunst und Kultur zur Zeit Sigismunds von Luxemburg 1387–1437. Ausstellungskatalog. Budapest Szépművészeti Múzeum, 18. März–18. Juni 2006, Luxemburg, Musée national d'histoire et d'art, 13 Juli–15. October 2006*, Hrsg. Imre Takács unter Mitarbeit v. Zsombor Jékely, Szilárd Papp, Györgyi Pószler, Mainz am Rhein 2006, s. 398–399.

⁹ Ostatnio rolę tumultu wrocławskiego z lipca 1418 r. dla późniejszej o rok rewolty praskiej akcentował Petr Čornej, *Jan Žižka. Život a doba husitského valečnika*, [Litomyšl 2019], s. 150, 223. Przypomnę wszakże, że (w znanej mi i cytowanej w tejże monografii) mojej książce z 2008 r. rozdział na temat wydarzeń z 1418 r. zacząłem dość chyba wymownym zdaniem: „Uwertura do rewolucji husyckiej w jej społecznym wymiarze zabrzmiała nie w Pradze, ale we Wrocławiu” (i dalej w podobnym tonie), zob. Bogusław Czechowicz, *Między katedrą a ratuszem. Polityczne uwarunkowania sztuki Wrocławia u schyłku średniowiecza*, Warszawa 2008, s. 119.

krucjatę przeciwko niepokornym poddanym w Czechach. We Wrocławiu Zygmunt występował już jako król czeski, ale koronacji dopełnić musiał w praskiej katedrze arcybiskupiej. Udało się to latem tego samego 1420 r. i to był – póki co – ostatni sukces. Zaraz potem przyszło pasmo klęsk. Wojska husytów, dowodzone przez charyzmatycznego Jana Žižkę z Trocnova, rozbiły kolejne zastępy wojsk krzyżowców – szli do Czech z niemal wszystkich stron na wezwanie papieża i Zygmunta zwalczać herezje, niczym w XIII w. rycerstwo na wezwanie władców francuskich zwalczających katarów. Po kilku latach role się odwróciły – husyci zaczęli „eksportować” wojnę poza granice królestwa, uzyskali też znaczne poparcie na Morawach. W 1421 r. sejm czeski zdetronizował Zygmunta jako króla czeskiego, czego jednak nie uznały ani Śląsk, ani Łużyce, ani też wierni mu (katolicy) w Czechach i na Morawach, nie mówiąc o „europejskiej opinii publicznej”. Zygmunt nadal wykonywał władzę czeskiego króla, tyle tylko, że nie w Pradze i nie na znacznych obszarach Czech, ale już na pewno na Morawach, których część nadał w 1423 r. w lenno mężowi swej jedynej córki – Albrechtowi Habsburgowi. Ten dzielnie wspierał teścia w wojnie o jego prawa czeskiego monarchy. Wraz z zięciem Zygmunt potwierdzał też dawne akty lenne śląskich książąt wobec Jana Luksemburskiego. W ten sposób niejako „ogrywał” husytów, kreując Albrechta na swego następcę. Gdyby go odrzucili, doprowadziliby do rozpadu Korony Czeskiej, albowiem – jak wspomniano – poszczególne kraje wiązała tylko osoba monarchy, teraz, w latach 20. XV w. Zygmunta, a po jego śmierci Albrechta, margrabiego Moraw i gwaranta więzi Śląska z praskim ośrodkiem politycznym¹⁰.

¹⁰ W literaturze przeważnie nie zauważano tej serii aktów króla sygnowanych wspólnie z Albrechtem habsburskim, a wystawionych w Wiedniu 20 III 1426 r. (np. ostatnio Petr ElbeI, *An der Seite König Sigismunds und Herzog Albrechts V. von Österreich. Die Herren von Liechtenstein und Nikolsburg im Hussitenkrieg (1419–1436) und die Bedeutung dieser Zeit in der Hausgeschichte*. [w:] *Fürstenthaus Liechtenstein – Böhmisches Länder – Fürstentum Liechtenstein. Ad honorem Thomas Winkelbauer*, Hrsg. Tomáš Křoz, „Studia Historica Brunensia”, 64 [2017], 1, s. 19–60). W pierwszym (określenie kolejności nie ma tu znaczenia, bowiem wszystkie wymienione niżej konfirmacje datowane są identycznie) król i książę potwierdzili dokument księcia głogowskiego i oleśnickiego Konrada I z 10 IV 1329 r. traktujący o przekazaniu w lenno króla czeskiego i polskiego Jana wszystkich swoich ziem przed i za Odrą, m.in. z Sycowem, Oleśnicą, Miliczem, Trzebnicą, Żmigrodem, Wołowem, Lubiążem, Wąsoszem i Sądowlem. W innym akcie potwierdzili hołdy lenne Bolesława III i jego synów Wacława I oraz Ludwika I, książąt legnickich, z dnia 13 XII 1331 r. oraz Wacława i Ludwika z dnia 30 VII 1343 r. mówiące o tym, że po śmierci króla Jana przyjmą swe ziemie w lenno od Karola, nadto dokument Ludwika z 6 I 1383 r. mówiący o jego wierności Wacławowi IV i podobnej treści dokument z tego dnia wystawiony przez bratanków księcia, Ruprechta i Bolesława. Inny dokument Zygmunta i Albrechta był potwierdzeniem układu Henryka jaworskiego z Janem Luksemburskim z 6 I 1337 r., a także potwierdzeniem dokumentu Świdnicy i Jawora z 12 X 1369 r. o ich lenne zależności od Korony Czeskiej. Konfirmowano też wystawione 9 II

W 1431 r. ostatnia próba siłowego pokonania czeskiej husyckiej opozycji spaliła na panewce – wojska idące z Bawarii rozpierzchły się pod Domażlicami na sam widok (a raczej odgłos – śpiew) nadchodzących Czechów. Ta klęska otworzyła drogę do negocjacji, zwłaszcza że rosły też „akcje” Zygmunta, na którego skroniach w 1433 r. spoczęła wreszcie długo przezeń oczekiwana korona cesarska. Część czeskich husytów uważała, że należy konsekwentnie i zdecydowanie odrzucić Luksemburga (taboryci). Inni, umiarkowani (kalikstyni lub utrakwiści), byli zdania, że trzeba szukać porozumienia tak z papieżem, jak i z cesarzem. W 1434 r. w bitwie pod Lipanami skrzydło radykalne poniosło klęskę. Trwający w Bazylei kolejny sobór powszechny w 1436 r. zawarł z husytami układ (tzw. kompaktaty bazylejskie) legalizujący komunię pod dwiema postaciami dla laikatu i inne odmienności religijne dla Królestwa Czeskiego i Margrabstwa Morawskiego. W zamian za to husycy Czesi uznali Zygmunta za swojego króla. Co istotne, nie przeprowadzono kolejnej elekcji, milcząco uznając detronizację z 1421 r. za nieważną. Leciwy, ale wciąż niez mordowany cesarz rzymski, król czeski i węgierski, w 1436 r. wjechał uroczyście do Pragi – niegdyś kwitnącej metropolii swego ojca i czasów swego dzieciństwa oraz młodości. Załatwił i tę sprawę – uspokoił sytuację w swej czeskiej ojczyźnie. Niewiele mu jednak pozostało życia. Czując zbliżający się koniec, chciał pożegnać się ze światem na Węgrzech, gdzie panował ponad pół wieku. Nie było mu to dane – śmierć zaskoczyła go na samej granicy morawsko-austriackiej, w Znojmie. Ostatni Luksemburg i ostatni wielki cesarz rzymski średniowiecza pochowany został w katedrze w Nagyvárd (dziś Oradea w Rumunii).

Nim Czesi zdecydowali, czy wołać na tronie św. Wacława bawarskiego Witelshbacha, polskiego Jagiellona albo Zygmunutowego zięcia Habsburga, Morawianie

1339 r. przez króla Kazimierza Wielkiego zrzeczenie się praw Królestwa Polskiego do Śląska i akt tego monarchy z 1 V 1356 r. będący przekazaniem Koronie Czeskiej praw do Świdnicy i Jawora. Serię dopełnia confirmacja aktu biskupa wrocławskiego Przeclawa z Pogorzeli z 1 VII 1342 r., w którym potwierdził on wcześniejsze hołdy lenne książąt śląskich złożone Janowi. Cała seria nie mogła ominąć Wrocławia – była tu też confirmacja dokumentu miasta z 2 I 1351 r., w którym rada uznała nienarodzonego jeszcze Wacława za następcę Karola IV (jeśli w dacie nie ma błędu, to znaczy, że dotyczy to Wacława, syna Karola i Anny, urodzonego dwa tygodnie później, 17 I 1351 r., wątpliwe bowiem, by wydawca pomylił rok 1351 z rokiem 1361, gdyż Wacław IV urodził się dopiero 26 II 1361 r.). Potwierdzono wreszcie drugi akt inkorporacji Śląska oraz Ziemi Budziszynskiej i Zgorzeleckiej do Korony Czeskiej z 9 X 1355 r., a także dokument biskupa Przeclawa z 30 XI 1358 r. uznający Karola IV za najwyższego obrońcę diecezji wrocławskiej; por. *Archiv Koruny české*, t. 5: *Katalog listin z let 1378–1437*, ed. Antonín Haas, Praha 1947 (Český zemský archiv. Katalogy, soupisy, registáře a rozborý jeho fondu, 1), s. 197–201, nr 318–325; szerzej o tym Czechowicz, *Dvě centra*, s. 163–165.

– korzystający chyba z precedensu, jakim był rok 1419 – wcześniej uznali tego ostatniego za dziedzica tronu czeskiego. Wywołało to oburzenie Czechów, którzy teraz i w kolejnych dekadach uważali, że to oni, jako stany królestwa, mają prawo decydować o tym, kto będzie królem czeskim. I Czesi jednak przychyliłi się do uznania Habsburga, wypełniając tym samym polityczny testament Zygmunta. Albrecht musiał przeciwdziałać akcji wojskowej młodziutkiego Kazimierza Jagiellończyka (w Krakowie po „czeskim epizodzie” Zygmunta Korybutowicza, krewniaka Władysława Jagiełły, przypomniano sobie o dawnej ofercie husytów objęcia tronu czeskiego po „detronizacji” Zygmunta). Habsburg opanował jednak sytuację w całej Koronie, zyskując też we Wrocławiu hołd stanów śląskich. Ślązacom nie podobało się jednak to, że Czesi wybrali króla bez ich udziału, dlatego hołdowali Albrechtowi jako władcy dziedzicznemu, a nie elekcyjnemu, akcentując, że tron czeski należy mu się z racji małżeństwa z Elżbietą, jedyną córką Zygmunta („als eynem erwelten gekronten kunige zu Behemen, unserm gnedigen erbherren, und ewir gnaden gemahel unsir gnedigen frawen kunigynnen Elisabethen als unser gnedigen angeborn erbfrawen”)¹¹. Tak oto powróciła – i nie raz jeszcze powracać będzie – idea legitymizmu, jakiej trzymali się Ślązacy (zwłaszcza wrocławianie) i Morawianie, a z którą na bakier byli czasem Czesi, eksponujący przede wszystkim swoje prawo do elekcji władcy. Rozbieżne stanowisko w tej sprawie dwóch największych składowych Korony Czeskiej – Czech i Śląska – to najpoważniejsza rysa na konstrukcji politycznej Karola IV, jaką była Korona Królestwa Czech.

Albrecht był władcą dynamicznym, reformatorem porządkującym także sprawy kościelne w Austrii (zwłaszcza w klasztorach), ale też jego rządy nad Dunajem obciążają pogromy antyżydowskie. Jako król rzymski zdołał również zreformować sądownictwo Rzeszy. Z grona żywych zabrała go w wieku 40 lat czerwotka trapiąca jego armię stawiającą na Węgrzech tamę kolejnemu najazdowi tureckiemu (albowiem Albrecht odziedziczył też po Zygmuncie tron węgierski). W 1439 r. wszystkie te trzy trony znów zostały osierocone. Rzymski pozostał przy Habsburgach, ale innej ich linii – zasiadł na nim na ponad pół wieku Fryderyk III. Tron węgierski przypadł Jagiellonom – szlachta węgierska wybrała w 1440 r. na króla Władysława, zwanego potem Warneńczykiem. Czesi się nie spieszyli. Wdowa po królu była

¹¹ *Lehns- und Besitzurkunden Schlesiens und seiner einzelnen Fürstenthümer im Mittelalter*, Bd. 1, Hrsg. Colmar Grünhagen, Hermann Markgraf, Leipzig 1881 (Publikationen aus den Königlich-Preußischen Stadtarchiven, 7), s. 83, nr 31; por. Mlada Holá, *Holdovací cesty českých panovníků do Vratislavi v pozdním středověku a ranem novověku (1437–1617)*, Praha 2012, s. 39–48.

bowiem w ciąży. W 1440 r. urodziła syna, który otrzymał imię Władysław (Ladislav). Do historii przeszedł z przydomkiem Posthumus, czyli Pogrobowiec¹².

Młody Habsburg dorastał z dala od Czech, w których doszło do istotnych zmian. Po chwilowym wzmocnieniu katolicyzmu, które przyniósł ostatni rok rządów Zygmunta i dwa lata władzy Albrechta, zagrożeni czuli się utrakwiści, dawniej zwani husytami. Ich duchowym przywódcą był praski (ale nigdy nie uznany przez Rzym) arcybiskup Jan Rokycana, a na wodza politycznego wyrósł czesko-morawski magnat Jerzy z Podiebradów i Kunsztatu. W tym czasie każdy kraj koronny żył swoim życiem – czekano na króla, sejmowano i wiązano się w celu zapewniania spokoju oraz ładu prawnego. To umacniało rolę stanów w państwie, które w piątej dekadzie XV w. wzięły na siebie pełną odpowiedzialność za jego los. Mimo różnych napięć, państwo, Korona Czeska, nie rozpadało się – wiązała je idea zaszczerpiona przez Karola IV przed wiekiem. Czekano, aż król dorośnie. Ale nie czekano z założonymi rękami. W 1448 r. Jerzy z Podiebradów dokonał czegoś na kształt puczu – w imię obrony kielicha (symbol utrakwistów) zajął z wojskiem, ale bez walki, Pragę. Wzbudzało to obawy katolików, niezbyt licznych w Czechach, liczniejszych na Morawach i przede wszystkim dominujących na Śląsku i Łużycach. Ale władza Jerzego, z czasem zalegalizowana i mająca charakter namiestnikostwa, w zasadzie nie wykraczała poza same Czechy.

Czesi zażądali od Fryderyka III Habsburga, by ich przyszły król Pogrobowiec dorastał w Pradze, uczył się czeskiego języka i czeskich zwyczajów. Na szali stawali kwestię zasadniczą – albo uznają prawa młodego Habsburga do tronu, albo nie. Fryderyk ustąpił. Trzynastoletniego Władysława Pogrobowca – trzynastoletnie lat to wówczas „wiek sprawny”, czyli dorosłość – w 1453 r. koronowano w Pradze na króla. Był on też dziedzicem tronu węgierskiego, albowiem w 1444 r. poległ pod Warną Władysław Warneńczyk. Młodzieniec dorastał i stopniowo przejmował władzę w Czechach, skupioną w rękach namiestnika Jerzego z Podiebradów. Problem pojawił się we Wrocławiu, który odwlekał złożenie mu hołdu, obawiając się, czy młody Habsburg, dorastający w Pradze pod okiem utrakwisty Jerzego, zachował czystą wiarę katolicką (podobne obawy wyrażano też w biskupiej stolicy Moraw – w Ołomuńcu). W końcu zgodzono się na złożenie mu hołdu. Miało to miejsce zimą 1454/1455 r. Młody król wjechał do śląskiej metropolii nietypowo, przez Ostrów Tumski, by tam, w katedrze, w obecności biskupa, złożyć wyznanie

¹² David Papajík, *Ladislav Pohrobek (1440–1457). Uherský a český král*, České Budějovice 2016 (Edice Koruna, 5).

wiary i oczyścić się z odium kacerstwa, jakie ciążyło na heretyckiej Pradze. I jemu stany śląskie hołdowały z wyakcentowaniem praw dziedzicznych, a nie elekcyjnych („angeborenen erbherren und ewirn leibiserben kunigen zu Behemen”)¹³.

Wyglądało na to, że sprawy idą w dobrym kierunku. Nieoczekiwanie, po krótkiej chorobie, młody król wiosną 1457 r. zmarł w wieku 17 lat. Dziś uważa się, że zabiła go gwałtownie postępująca białaczka. Wtedy tu i ówdzie panowało jednak przekonanie, że otruł go Jerzy z Podiebradów. Współcześni historycy uważają, że raczej nie miał ku temu powodów, a wręcz przeciwnie – Pogrobowiec był gwarantem jego silnej pozycji w państwie, legitymizował go¹⁴. Jest faktem, że dla współczesnych był to szok. Znowu osierocone zostały trony czeski i węgierski. Na pogrzebie Habsburga w praskiej katedrze, przy grobowcu cesarza Karola IV stojącym pośrodku prezbiterium, akcentowano, że Władysław to jakby bardziej ostatni Luksemburg (po matce wnuk Zygmunta i prawnuk Karola IV: „Mezi lidmi se rezléhal takový nárek a pláč, jako když kdysi zemřel starý císař Karel” – pisał czeski annalista¹⁵), a jeden z autorów napisał nawet, że to ostatnia latorośl Przemyślidów (może przez skojarzenie z faktem, że Wacław III też zszedł z tego świata w wieku 17 lat)¹⁶. Habsburgowie dopiero musieli zapracować na swój dziejowy autorytet, a ten wciąż należał do zgasłych Luksemburgów. Współczesny tym wydarzeniom wrocławski pisarz miejski Peter Eschenloer uważał w swojej *Historii Wrocławia*, że śmierć króla w 1457 r. otworzyła nową epokę w dziejach śląskiej metropolii¹⁷.

Dość wspomnieć, że Władysław, jako jedyny czeski król, doczekał się epitafium we wrocławskiej katedrze, które znamy z osiemnastowiecznego odrysu. Młody monarcha klęczał na nim przed ołtarzem z wyobrażeniem Chrystusa

¹³ *Ibidem*, s. 49–56; Vojtěch Černý, *Král obklopen kacíři. Návštěva Ladislava Pohrobka ve Vratislavi pohledem kronikáře Petra Eschenloera*, [w:] *Ve znamení zemi Koruny české. Sborník k šedesátým narozeninám prof. PhDr. Lenky Bobkové, CSc.*, red. Luděk Březina, Jana Konvičná, Jan Zdíchyneček, Praha 2006, s. 578–584; Martin Čapský, *Král obklopen kacíři. Slavnosti na počest Ladislava Pohrobka ve Svidnici a Vratislavi*, [w:] *Rituály, ceremonie a festivity ve střední Evropě 14. a 15. století*, red. Martin Nodl, František Šmahel, spolupr. Krzysztof Kowalewski, Praha 2009 (Colloquia mediaevalia Pragensia, 12), s. 65–76.

¹⁴ Papajík, *Ladislav Pohrobek*, s. 256–257.

¹⁵ *Ze starých letopisů českých*, wyd. Jaroslav Porák, Jaroslav Kašpar, Praha 1980, s. 181.

¹⁶ *Hilaria Litoměřického List králi Jiřímu z Poděbrad*, wyd. Antonín Podlaha, Prague 1931 (Editiones archivii et bibliothecae s. f. metropolitani capituli Pragensis, 23), s. 12.

¹⁷ Wymowny jest już sam tytuł jego dzieła: [Peter Eschenloer], *Historia Wratislaviensis et que post mortem regis Ladislai sub electo Georgio de Podiebrat Bohemorum rege illi acciderant prospera et adversa*, Hrsg. Hermann Markgraf, Breslau 1872 (Scriptores rerum Silesiacarum, Bd. 7).

Boleściwego w asyście patrona wrocławskich Piastów – św. Bartłomieja¹⁸. Dla Czechów był, jak nadmieniono, ostatnią latoroślą Przemyślidów i Luksemburgów, a dla Ślązaków – co najmniej kontynuatorem wrocławskich Piastów. Biorąc to pod uwagę, nie powinniśmy się dziwić temu, że parweniusza na tronie – Jerzego z Podiebradów – na książęcym Śląsku przyjmowano w 1458 r. i później opornie oraz czyniono to z konsternacją, a w samym Wrocławiu – od razu wykluczono go. Po królach-cesarzach (Karol IV, Zygmunt) lub królach zasiadających na kilku tronach (Wacław IV, Albrecht, Władysław Pogrobowiec) nastał zwykły szlachcic, wprowadzie magnat, a jednak ktoś, kto na książęcym Śląsku nie mógł zaimponować pochodzeniem. Szybko wypunktował to zresztą w napisanej wówczas *Historii Czech* Eneaszy Sylwiusz Piccolomini, a od roku 1458 papież Pius II¹⁹. Dzieło to było wrocławianom znane, choć kwestia pochodzenia Jerzego nie była dla nich najważniejsza. Ślązaków w kontrze wobec niego postawiła przede wszystkim wada prawna elekcji – króla wybrali sami Czesi, bez przedstawicieli Śląska, Moraw i Łużyc, bez książąt i prałatów („[...] kein fürste zur Krone zcu Behem gehorende, nymant aws dem christlichen folk aws Merheren, nymant aws dwe Schlesien, nymant aws Lusicz vnd Sechssteten [...]”, a wersji łacińskiej: „Non affuit Episcopus Wratislaviensis, non interfuere princeps Slezie, non provinciales, non communitates Slezie nec Moravie nec Lusatie, sed ex infecta parte ut plurimum infectus rex electus est”)²⁰, a to – zdaniem Petera Eschenloera oraz wrocławskich rajców i katedralnych kanoników – gwarantował im przed ponad wiekiem Karol IV, odwołujący się z kolei w 1348 r. do Złotej Bulli Sycylijskiej cesarza Fryderyka II z 1212 r., której zakres rozszerzał z Królestwa Czeskiego na całą Koronę Czeską²¹. Teraz, w 1458 r., między Pragą i Wrocławiem pogłębiła się przepaść, której zasypywanie zajęło kolejnych kilka dekad. Korona Czeska nadal jednak była jedna, choć królów

¹⁸ Czechowicz, *Dvě centra*, s. 189; Papajík, *Ladislav Pohrobek*, s. 250.

¹⁹ *Enea Silvio Historia Bohemica*, wyd. Dana Martínková, Alena Hadravová, Jiří Matl, Praha 1998 (Clavis Monumentorum Litterarum. Regnum Bohemiae, 4; Fontes Rerum Regni Bohemiae, 1), s. 256.

²⁰ Peter Eschenloer, *Geschichte der Stadt Breslau*, Hrsg. Gunhild Roth, Bd. 1: *Chronik bis 1466*, Münster [et al.] 2003, s. 208 (cytat niemiecki); [i dem], *Historia Wratislaviensis*, s. 19 (cytat łaciński).

²¹ Bogusław Czechowicz, „...huic an auree bulle satisfactum...”. *Wrocławskie refleksy Bulli Sycylijskiej w rozwiązywaniu problemu następstwa na tronie czeskim w dobie króla Jerzego*, [w:] *Státoprávní vztahy českého státu a římskoněmecké říše ve středověku a jejich důsledky pro další vývoj. Sborník z kolokvia pořádaného Katedrou dějin státu a práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity a The European Society for History of Law*, red. Jaromír Tauchen, Karel Schelle, Ostrava 2012, s. 41–52.

miała czasem dwóch jednocześnie (1469–1490), a bipolarny system z centrami nad Wełtawą i Odrą dawał o sobie znać jeszcze nie raz, co najmniej do pierwszych lat XVII w., kiedy to w kręgu Rudolfa II pojawiła się – dziś zupełnie przez ogół historyków zapomniana – koncepcja utworzenia Królestwa Śląskiego ze stolicą we Wrocławiu²².

SUMMARY

The present paper is a synthetic review of the history of the Bohemian realm in the years 1310–1457, i.e., in the Luxembourg period (until 1437) and in the first Habsburg period (1438–1457). It is a perspective contrary to the dominative Bohemian-centered one, which most often led not only to elimination of the Silesian part of history of the Kingdom of Bohemia, but also rendered the actions of the rulers of this country incomprehensible to Czech historians, whereas the creation of the Crown of the Kingdom of Bohemia in 1348 seems to be a reaction to the impossibility of legally incorporating the Polish lands – being a part of the Kingdom of Poland – into the Bohemian realm. The legality of coming into inheritance from the Piast dynasty was strongly accentuated by Charles IV, which created the basis for legal and political dualism of the Bohemian monarchy, with Prague and Bohemia on the one hand, to which the elective nature of the monarchy was ascribed, and Wrocław with Silesia (but also Moravia) on the other, which retained the hereditary principle of succession to the throne. In the 1350s, Charles IV, relying on this hereditaryness, secured the rights of his brother John Henry of Luxembourg and sons of the above to become his successors in case of his heirless passing. The birth of Wenceslaus IV in 1361 simplified this issue; moreover – as a son of a princess from the Piast dynasty (Anna of Świdnica) he strengthened the rights of the Crown of Bohemia to other Silesian duchies (Duchy of Świdnica, Duchy of Jawor).

However, such mechanism, suggested (so to speak) by Charles IV, was implemented by Sigismund, who – unwanted in Bohemia – initiated his rule over this country in Wrocław in 1420. Later liege homages paid by Silesian Estates to Albrecht of Habsburg (1438) and Ladislaus the Posthumous (1456) emphasized their hereditary rights to the throne of Bohemia, simultaneously playing down the role of elections performed in Prague by the Czech Estates (such election was not necessary in the case of Ladislaus the Posthumous because the son succeeded the father). This divergence (or duality) of the way of appointing the king of Bohemia, stretched, so to speak, in the political sphere between Prague and Wrocław, will become the cause of fundamental problems brought by the illegal (from Wrocław perspective) election of George of Podebrady in 1458. In Wrocław, there were no legal grounds to recognize him as a hereditary monarch; moreover, the delegates from Silesia and other countries of the Crown of Bohemia were not invited to the Prague election. It happened again in 1526, once more leading to debates about the principles of the Bohemian statehood (i.e., Kingdom of Bohemia).

²² Przypomniał o tym ostatnio Radek Fukala, *Ślesko. Neznámá země Koruny české. Knižecí a stavovské Šlesko do roku 1740*, České Budějovice 2007, s. 186–187.

BIBLIOGRAFIA / REFERENCES

- Österreichische Nationalbibliothek w Wiedniu, sygn. Cod. 3062.
- Archiv Koruny české*, t. 5: *Katalog listin z let 1378–1437*, ed. Antonín Haas, Praha 1947 (Český zemský archiv. Katalogy, soupisy, registáře a rozborů jeho fondu, 1).
- Archivum Coronae Regni Bohemiae*, t. 2: *Inde ab. a. MCCCXLVI usque ad a. MCCCLV*, ed. Venceslaus Hrubý, Pragae 1928.
- Codex juris Bohemici*, t. 2, pars 1: *Documenta juris publici saec. XIV^{mi} (1306–1378)*, ed. Hermenegild Jireček, Pragae–Lipsiae 1896.
- Enea Silvio Historia Bohemica*, vyd. Dana Martínková, Alena Hadravová, Jiří Matl, Praha 1998 (Clavis Monumentorum Litterarum. Regnum Bohemiae, 4; Fontes Rerum Regni Bohemiae, 1).
- Eschenloer Peter, *Geschichte der Stadt Breslau*, Hrsg. Gunhild Roth, Bd. 1: *Chronik bis 1466*, Münster [et al.] 2003.
- [Eschenloer Peter], *Historia Wratislaviensis et que post mortem regis Ladislai sub electo Georgio de Podiebrat Bohemorum rege illi acciderant prospera et adversa*, Hrsg. Hermann Markgraf, Breslau 1872 (Scriptores rerum Silesiacarum, Bd. 7).
- Hilaria Litoměřického List králi Jiřímu z Poděbrad*, vyd. Antonín Podlaha, Pragae 1931 (Editiones archivii et bibliothecae s. f. metropolitani capituli Pragensis, 23).
- Lehns- und Besitzurkunden Schlesiens und seiner einzelnen Fürstenthümer im Mittelalter*, Bd. 1, Hrsg. Colmar Grünhagen, Hermann Markgraf, Leipzig 1881 (Publikationen aus den Königlich-Preußischen Stadtarchiven, 7).
- Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*, pars 5: 1346–1355, fasc. 1: (1346–1348), ed. Jiří Spěvák, Praha 1958.
- Ze starých letopisů českých*, vyd. Jaroslav Porák, Jaroslav Kašpar, Praha 1980.
- Beran Zdeněk, *Landfrýdní hnutí v zemích České koruny. Snahy o zajištění veřejného pořádku a bezpečnosti ve středověké společnosti*, České Budějovice 2014.
- Bobková Lenka, *Jan Lucemburský. Otec slavného syna*, Praha 2018.
- Bobková Lenka, *Velké dějiny země Koruny české*, sv. 4a: 1310–1404, Praha–Litomyšl 2003.
- Bobková Lenka, Bartlová Milena, *Velké dějiny země Koruny české*, sv. 4b: 1310–1404, Praha–Litomyšl 2003.
- Czechowicz Bogusław, *Böhmische Erbfolge und Breslau in dem Jahren 1348–1361. Kunst und Geschichte auf Wegen und Holzwegen der Historiographie*, Červený Kostelec 2013.
- Czechowicz Bogusław, *Dvě centra v Koruně. Čechy a Slezsko na cestách integrace a rozkolu v kontextu ideologie, politiky a umění (1348–1458)*, České Budějovice 2011.
- Czechowicz Bogusław, „...huic an auree bulle satisfactum...”. *Wrocławskie refleksy Bulli Sycylijskiej w rozwiązywaniu problemu następstwa na tronie czeskim w dobie króla Jerzego*, [w:] *Státoprávní vztahy českého státu a římskoněmecké říše ve středověku a jejich důsledky pro další vývoj. Sborník z kolokvia pořádaného Katedrou*

- dějín státu a práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity a The European Society for History of Law*, red. Jaromír Tauchen, Karel Schelle, Ostrava 2012, s. 41–52.
- Czechowicz Bogusław, *Książęcy mecenat artystyczny na Śląsku u schyłku średniowiecza*, Warszawa 2005.
- Czechowicz Bogusław, *Między katedrą a ratuszem. Polityczne uwarunkowania sztuki Wrocławia u schyłku średniowiecza*, Warszawa 2008.
- Čapský Martin, *Král obklopen kacíři. Slavnosti na počest Ladislava Pohrobka ve Svidnici a Vratislavi*, [w:]: *Ritualy, ceremonie a festivity ve střední Evropě 14. a 15. století*, red. Martin Nodl, František Šmahel, spolupr. Krzysztof Kowalewski, Praha 2009 (Colloquia mediaevalia Pragensia, 10), s. 65–76.
- Černý Vojtěch, *Král obklopen kacíři. Návštěva Ladislava Pohrobka ve Vratislavi pohledem kronikáře Petra Eschenloera*, [w:]: *Ve znamení země Koruny české. Sborník k šedesátým narozeninám prof. PhDr. Lenky Bobkové, CSc.*, red. Luděk Březina, Jana Konvičná, Jan Zdichynec, Praha 2006, s. 578–584.
- Čornej Petr, *Jan Žižka. Život a doba husitského valečníka*, [Litomyšl 2019].
- Čornej Petr, *Velké dějiny země Koruny České*, sv. 5: 1402–1437, Praha–Litomyšl 2000.
- Elbel Petr, *An der Seite König Sigismunds und Herzog Albrechts V. von Österreich. Die Herren von Liechtenstein und Nikolsburg im Hussitenkrieg (1419–1436) und die Bedeutung dieser Zeit in der Hausgeschichte*. [w:]: *Fürstenthaus Liechtenstein – Böhmisches Länder – Fürstentum Liechtenstein. Ad honorem Thomas Winkelbauer*, Hrsg. Tomáš Knoz, „Studia Historica Brunensia”, 64 (2017), 1, s. 19–60.
- Fiala Zdeněk, *Předhusitské Čechy. Český stát pod vládou Lucemburků 1310–1419*, Praha 1978.
- Fukala Radek, *Slezsko. Neznámá země Koruny české. Knížecí a stavovské Slezsko do roku 1740*, České Budějovice 2007.
- Hlaváček Ivan, *Politische Integration der Böhmisches Krone unter den Luxemburgern*, [w:]: *Fragen der politischen Integration im Mittelalterlichen Europa*, Hrsg. Werner Maleczek, Ostfildern 2005 (Vorträge und Forschungen, 63), s. 325–374.
- Holá Mlada, *Holdovací cesty českých panovníků do Vratislavi v pozdním středověku a ranem novověku (1437–1617)*, Praha 2012.
- Karłowska-Kamzowa Alicja, *Fundacje artystyczne księcia Ludwika I brzeskiego. Studia nad rozwojem świadomości historycznej na Śląsku XIV–XVIII w.*, Wrocław 1970.
- Kavka František, *Poslední Lucemburk na českém trůně. Králem uprostřed revoluce*, Praha 1998 (Edice Kolumbus, 137).
- Moraw Peter, *Die Länder der Krone Böhmen. König Johann (1310–1346) und Kaiser Karl IV. (1346/47–1378)*, [w:]: *Die „Blüte“ der Staaten des östlichen Europa im 14. Jahrhundert*, Hrsg. Marc Löwender, Wiesbaden 2004 (Deutsches Historisches Institut Warschau. Quellen und Studien, 14), s. 143–168.
- Papajík David, *Ladislav Pohrobek (1440–1457). Uherský a český král*, České Budějovice 2016 (Edice Koruna, 5).
- Spěváček Jiří, *Karel IV. Život a dílo (1316–1378)*, Praha 1979.
- Spěváček Jiří, *Václav IV. 1361–1419. K předpokladům husitské revoluce*, Praha 1986.

- Šmahel František, *Husitská revoluce*, t. 1: *Doba vymknutá z kloubů*, Praha 1993; t. 2: *Kořeny české reformace*, Praha 1993.
- Veszprémy László, Jékely Zsombor, *Kriegstechnisches Kompendium*, [w:] Sigismundus rex et imperator. *Kunst und Kultur zur Zeit Sigismunds von Luxemburg 1387–1437. Ausstellungskatalog. Budapest Szépművészeti Múzeum, 18. März–18. Juni 2006, Luxemburg, Musée national d'histoire et d'art, 13 Juli–15. October 2006*, Hrsg. Imre Takács unter Mitarbeit v. Zsombor Jékely, Szilárd Papp, Györgyi Poszler, Mainz am Rhein 2006, s. 398–399.

O AUTORZE

Prof. dr hab. Bogusław Czechowicz – wykładowca Uniwersytetu Śląskiego w Opawie (Instytut Nauk Historycznych Wydziału Filozoficzno-Przyrodniczego), badacz historii oraz kultury artystycznej krajów Korony Czeskiej, zwłaszcza XIV–XVI w., ongiś skoncentrowany też na sztuce XVII–XVIII w., dawnej kartografii i starożytnictwie śląskim, obecnie także nad historią historiografii i biblijnymi asocjacjami europejskiej kultury i historiozofii. Autor ponad 20 monografii książkowych, m.in. *Nagrobki późnogotyckie na Śląsku* (2003), *Książęcy mecenat artystyczny na Śląsku u schyłku średniowiecza* (2005), *Między katedrą a ratuszem. Polityczne uwarunkowania sztuki Wrocławia u schyłku średniowiecza* (2008), *Visus Silesiae. Treści i funkcje ideowe kartografii Śląska XVI–XVIII wieku* (2008), *Kladské dějepisectví v Polsku po druhé světové válce. Historická věda ve službách státní politiky a národní ideologie* (2010), *Dvě centra v Koruně. Čechy a Slezsko na cestach integrace a rozkolu v kontextu ideologie, polityki a umění (1348–1458)* (2011), *Böhmische Erbfolge und Breslau in den Jahren 1348–1361. Kunst und Geschichte auf Wegen und Holzwegen der Historiographie* (2013), *Z Biblii w tle. Prace z historii kultury Europy Środkowej* (2015), *Na czesko-morawsko-śląskim styku. O wiekach XV–XVIII i trudnym ich postrzeganiu* (2016), *Migotanie przeszłości. Prace z historii sztuki i historii historiografii (głównie) Śląska* (2020), a przede wszystkim *Idea i państwo. Korona Królestwa Czech w latach 1457–1547* (od 2017 r., na razie sześć części z przygotowanych 15). Organizator lub współorganizator kilkunastu konferencji naukowych i redaktor lub współredaktor wielu opracowań zbiorowych. Adres e-mail: boguslaw.czechowicz@fpf.slu.cz